

De ondergang van het Huis der Temeniden

Machtsstrijd en koninklijke intriges*

door

KATRIEN VERMEIRE

De laatste jaren kreeg het wetenschappelijk onderzoek met betrekking tot de Makedonische geschiedenis, meer bepaald de Makedonische dynastie, nieuwe impulsen, o.m. door belangrijke archeologische vondsten in het huidige Vergina. Men neemt aan¹ dat in die omgeving de stad Aigai lag, oude residentie en begraafplaats van de Makedonische koningen².

Sedert de jaren vijftig speurde men in Vergina naar resten van koninklijke graven en in 1977 werd het intens archeologisch onderzoek beloofd met de ontdekking van een grafveld. In de nabijheid van een schrijn vond men drie graven, de zogenaamde „koningsgraven van Vergina”, waarvan er twee van plundering gespaard gebleven waren. De grafgraven lieten toe ze te dateren tussen 350 en 300 v.C. Over de identiteit van de vorstelijke overledenen bestaat nog steeds geen zekerheid. Het oudste graf zou voor Amyntas III, vader van Philippos II, opgericht zijn. De meeste aandacht ging naar de tweede tombe. Oorspronkelijk was men van mening dat daarin Alexanders vader, Philippos II, begraven werd samen met zijn laatste vrouw Kleopatra. M. Andronikos, verantwoordelijke voor de opgravingen in

* Dit artikel steunt op het onderzoek dat verricht werd voor onze licentiaatsverhandeling: Het einde van het huis der Temeniden. De lotgevallen van de Makedonische dynastie na de dood van Alexander de Grote. , Leuven, 1984, een studie gemaakt onder leiding van Prof. Dr. L. Mooren.

Om de lectuur van onze tekst te vergemakkelijken werden twee stambomen toegevoegd. Zij zijn gebaseerd op gegevens uit het werk van:

H. Berve, *Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage*, II, München, 1926, p. 439.
N.G.L. Hammond-G.T. Griffith, *A History of Macedonia*, II, Oxford, 1979, pp. 176-177. J.R. Ellis, *Philip II and Macedonian Imperialism*, Londen, 1979, p. 39.

1. N.G.L. HAMMOND, *The Archaeological Background to the Macedonian Kingdom*, in B. LAOURDAS - CH. MAKARONAS, *Ancient Macedonia. Papers read at the first international symposium held in Thessalonike 26-29 august 1968*, Thessalonike, 1970, pp. 53-67: pp. 64-67, identificeert als eerste Vergina met Aigai. Deze stelling werd in recentere publicaties o.a. aangevaard door: M. ANDRONIKOS, *The Royal Graves at Vergina*, Athene, 1978, p. 188; P. GREEN, *The Royal Tombs at Vergina: a historical Analysis*, in W.L. ADAMS - E.N. BORZA, *Philip II, Alexander the Great and the Macedonian Heritage*, Washington D.C., 1982, pp. 129-131; pp. 140-141.

2. Arr., *Anab.*, 1, 11, 1; DIOD., 19, 52, 5; JUST., 7, 1; 7, 2, 1-4. Cf. G. HIRSCHFELD, in *Real-Encyclopädie*, I (1983), kol. 944, s.v. Aigai, nr. 3.

Vergina, blijft ook in zijn laatste publikatie³ nog bij die mening. Toch verdedigt men daarnaast ook de stelling dat dit graf de rustplaats zou geweest zijn van Arrhidaïos en zijn vrouw Eurydike, respectievelijk de halfbroer en een nicht van Alexander de Grote. De derde tombe wordt met vrij grote eenstemmigheid toegewezen aan Alexandros IV, zoon van Alexander, hoewel sommigen ook Herakles, een bastaardzoon van Alexander, als mogelijke kandidaat aanwijzen.

We vermelden deze vondsten omdat ze een belangrijke stimulans zijn voor een Makedonische „revival” die o.m. tot nieuwe inzichten kan leiden wat betreft de betekenis van generaals en koninklijke erfgenamen na de dood van Alexander de Grote. Meestal immers worden deze complexe gebeurtenissen al te zeer bekeken vanuit het optreden van generaals, de zogeheten diadochen, waardoor hun rol overbelicht wordt en men de indruk wekt dat de leden van de koninklijke familie na Alexanders overlijden slechts een figurantenrol spelen. We willen in dit artikel proberen dit eerder eenzijdig beeld te corrigeren door de belangrijke bijdrage van de koninklijke afstammelingen wat uitvoeriger te belichten.

De periode waarin de ondergang van het Temenidengeslacht⁴ zich situeert, lijkt op het eerste gezicht nogal verward. Deze indruk is wellicht het gevolg van de snelle opeenvolging van de feiten die tot de algehele uitschakeling van het Temenidenhuis hebben geleid én van het groot aantal betrokkenen, diadochen en leden van de koninklijke familie, waarvan sommigen zelfs dezelfde naam dragen.

De ondergang van het Makedonische vorstenhuis voltrekt zich over een vrij korte periode. De troonstrijd begint op 10 juni 323 met de onverwachte dood van Alexander de Grote en eindigt in 295 met de dood van de laatste afstammeling van de dynastie. Onze aandacht gaat vooral naar de eerste vijftien jaar van die periode, ongetwijfeld de meest beslissende in dit koningsdrama. Het is onze bedoeling de oorzaken, de motieven en de omstandigheden te leren kennen die de ondergang van een zo roemrijke dynastie mogelijk maakten.

In een chronologisch geschiedkundig overzicht laten we de verwanten van Alexander optreden als acteurs in het Temenidendrama. De voornaamste tegenspelers zijn mannen als Perdikkas, Antipatros, Krateros, Eumenes, Ptolemaïos, Polyperchon, Kassandros en de Antigoniden. Een eerste groep verdedigt de rijkseenheid: sommigen zien

3. M. ANDRONIKOS, *Vergina, the Royal Tombs*, Athene, 1984.

4. Steunend op het gezag van de antieke auteurs die duidelijk stellen dat de leden van het Makedonische vorstenhuis afstamden van Temenos, én op de studie van N.G.L. Hammond - G.T. Griffith, kiezen wij het gebruik van de naam Temeniden ter vervanging van de benaming Argeaden, die waarschijnlijk minder historisch is, doch door veelvuldig gebruik in moderne publikaties goed ingeburgerd geraakte: HDT., 8, 137-138; THUC., 2, 99, 3; N.G.L. HAMMOND - G.T. GRIFFITH, *A History of Macedonia, II: 550-336 B.C.*, Oxford, 1979, pp. 28-29.

zichzelf als koning, anderen denken daarvoor aan een lid van de Temenidendynastie⁵. Een tweede groep waarvan Ptolemaios de leidende figuur is, ijvert voor de rijksdeling. Deze zal zijn doel in 301 bereiken.

Zo volgen we, als op een scène, de geleidelijke uitschakeling van de mogelijke troonopvolger en van alle leden van het Temenidengeslacht. Tevens stellen we vast dat de ondergang van de Temeniden parallel verloopt met het uiteenvallen van Alexanders wereldrijk. Door een kritische analyse van die woelige en dramatische laatste jaren van de Temenidendynastie trachten we enige duidelijkheid te brengen in het kluwen van intriges.

I. *Het machtsvacuüm na Alexanders dood*

De machtsstrijd begon toen bij het onverwachte overlijden van Alexander de Grote een valabele opvolger uit het koningshuis ontbrak. Door zijn vroegtijdige dood - op de leeftijd van 33 jaar — had hij immers niet tijdig voor een wettige zoon kunnen zorgen. De twee kandidaten die op dat ogenblik het meest in aanmerking kwamen, waren in juni 323 ongeschikt voor de machtsovername. Het kind van Alexander en Rhoxane, de latere Alexandros IV, was nog niet geboren⁶ en Arrhidaïos, de dichtste mannelijke bloedverwant, was achterlijk en epileptisch⁷. Bij Q. Curtius⁸ lezen we dat ook voorgesteld is Herakles als opvolger te verkiezen boven het ongeborn kind van Rhoxane. Ondanks zijn bloedverwantschap met de overleden koning genoot die kandidatuur geen bijval, wellicht ook omdat Herakles slechts een bastaardzoon was, ontsproten uit een liaison van Alexan-

5. K. ROSEN, *Die Bündnisformen der Diadochen und der Zerfall des Alexanderreiches*, in *Acta Classica*, 11 (1968), p. 181.

6. Rhoxane is in verwachting : PLUT., *Alex.*, 9, 77, 6. Rhoxane is in haar zesde maand : Q. CURT., 10, 6, 9 ; J.G. DROYSEN, *Geschichte des Hellenismus* (Deutscher Taschenbuch Verlag), 3 dln., München, 1980 (= C. GOTHA-PERTHES, 1877) II, p. 6. Rhoxane is in haar achtste maand : JUST., 13, 2, 5 ; PS.-CALL., 3, 33, 11 ; H. BERVE, *Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage, II: Prosopographie*, München, 1926, p. 347.

7. HEID. EPIT., *FGrHist.*, 155, F1, 2 : $\omega\theta\rho\acute{o}\varsigma \dots \epsilon\pi\iota\lambda\eta\pi\tau\iota\kappa\acute{o}\varsigma$; F. SCHACHERMEYR, *Zu Geschichte und Staatsrecht der frühen Diadochenzeit*, in *Klio*, 19 (1925), p. 438 ; E. WILL, *Histoire politique du monde hellénistique (323-30 av. J.-C.)*, I: *De la mort d'Alexandre aux événements d'Antiochos III et de Philippe V* (Annales de l'Est. Mémoire 30), Nancy, 1979², p. 20.

PLUT., *Alex.*, 77, 7-8 meent dat hij niet vanaf zijn geboorte geestesziek was, maar dat Olym-pias hem door gif van zijn verstand beroofde om hem zo ongeschikt te maken als mogelijke troonopvolger ; volgens H. BERVE, *Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage, II: Prosopographie*, München, 1926, p. 284, nr. 581 is dit echter niet bewezen. Bij JUST., 13, 2, 11 lezen we dat Arrhidaïos leed aan een zware ziekte die hem ongeschikt maakte voor het koningschap. DIOD., 18,2,2 spreekt van een ongeneeslijke geestesziekte ; PLUT., *Alex.*, 10,2 en APP., *Syr.*, 9, 52 schrijven dat hij niet over al zijn verstandelijke vermogens beschikte. Cf. W.S. GREENWALT, *The Search for Arrhidaeus*, in *The Ancient World*, 10 (1985), pp. 69-77.

8. Q. CURT., 10, 6, 10-12.

der met Barsine⁹. Ptolemaios, satraap van Egypte, betoogde dat men beter geen koning zou kiezen dan de zoon van een niet-Makedonische moeder. Hij wou het staatsgezag toevertrouwen aan een „junta”¹⁰.

Door het feit dat in 323 geen van de kandidaat-opvolgers de bestuurstaak op zich kon nemen, kwam de staatsmacht onvermijdelijk in handen van Alexanders generaals die op weinige uitzonderingen na, leden waren van de Makedonische adel.

De besprekingen over deze opvolgingskwestie op de topconferentie van Babylon veroorzaakten zeer vlug een scheiding in het Makedonische leger. Grootvizier Perdikkas die ongetwijfeld in hoog aanzien stond, kon zijn voorstel door de ruitery doen aanvaarden: men zou de bevalling van Rhoxane afwachten; indien zij een zoon zou baren, werd deze koning. Intussen zou hijzelf, samen met Leonnatos die verwant was met de moeder van Philippos II en samen met Alexander en zijn zuster Kleopatra opgegroeid was, het regentschap waarnemen¹¹. De infanteristen, verontwaardigd omdat zij niet in deze beslissing betrokken waren, kwamen spontaan in vergadering bijeen, stelden Arrhidaios tot koning aan, gaven hem de naam van zijn vader Philippos en bezorgden hem een lijfwacht¹². De eenheid van het Makedonische leger had Alexander niet lang overleefd.

Er waren echter ook krachten die streefden naar verzoening en na wat pendeldiplomatie aanvaardden beide partijen tenslotte een compromis: de twee kandidaten voor de troon, Alexandros IV en Arrhidaios, zouden samen koning zijn en het dagelijks bestuur zou in handen liggen van een soort van triumviraat bestaande uit grootvizier Perdikkas, Antipatros — strateeg van Europa — en Krateros die instond voor het leger en de financiën¹³.

9. Tijdens de slag bij Issos verbleef Barsine in Damascus, waar ze na de nederlaag in handen viel van Parmenion. Deze trouwe generaal die Alexander reeds vóór zijn vertrek uit Makedonië aangeraden had voor een erfgenaam te zorgen, gaf hem de raad aan Barsine zijn liefde te betuigen. Dit gebeurde. Uit dit samenzijn werd in Baktrië, waarschijnlijk in 327, een zoon Herakles geboren: Q. CURT., 3, 13, 14; 10, 6, 11-13; DIOD., 17, 16, 2; 20, 28, 1; JUST., 11, 10, 2-3; 12, 15, 9; 13, 2, 7; 15, 2, 3; PLUT., *Alex.*, 21, 9; *Eum.*, 1, 7; PORPHYR., *FGrHist*, 260, F3, 2.

10. Q. CURT., 10, 6, 15. Het woord 'junta' wordt gebruikt door L. MOOREN, *The Nature of Hellenistic Monarchy, in Egypt and the Hellenistic World* (Studia Hellenistica 27), Leuven, 1983, p. 206. Voor een grondige bespreking van Ptolemaios' voorstel: cf. de appendix bij bovenvermeld artikel, pp. 233-240.

11. Q. CURT., 10, 6, 9; 7, 8. Justinus vermeldt ook Krateros en Antipatros als voogden: JUST., 13, 2, 13-14; J.G. DROYSSEN, *Geschichte des Hellenismus*, II, p. 6.

12. APP., *Syr.*, 52; ARR., *FGrHist*, 156, F1, 1 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 69a, 8-9; Q. CURT., 10, 7, 7; DIOD., 18, 2, 4; JUST., 13, 3, 1: satellitesque; F. SCHACHERMEYR, *Alexander in Babylon und die Reichsordnung nach seinem Tode*, Wenen, 1970, p. 154.

13. ARR., *FGrHist*, 156, F1, 3 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 69a, 18; Q. CURT., 10, 8, 22-23; DIOD., 18, 2, 4; JUST., 13, 4, 2-6; R.M. ERRINGTON, *The Nature of the Macedonian State under the Monarchy*, in *Chiron*, 8 (1978), pp. 116-117 wijst op het belang van het geslaagde oproer van de falanx. Dit succes gaf immers aan de vergaderingen van het volk de politieke in-

Dit compromis van Babylon, waardoor uiteindelijk twee koningen op de troon kwamen^{13a} die samen een verantwoordelijkheid moesten dragen waartegen ze niet opgewassen waren, is echter een kapitale vergissing geweest. Die beslissing lag immers mede aan de basis van de vele onderlinge twisten waaraan de Temenidendynastie ten onder is gegaan. In het geschiedkundig overzicht dat weldra volgt, zullen we kunnen vaststellen dat telkens als één van de diadochen te veel invloed krijgt, zijn tegenstrevers een coalitie vormen om die te machtig geworden rivaal te bestrijden en zo mogelijk te vernietigen. Daarenboven zullen dergelijke acties van de rijksgroten steeds doorkruist worden door de heerszuchtige bedoelingen van de Makedonische koninginnen, voornamelijk van Olympias, grootmoeder van de jonge koning Alexandros IV, en van Eurydike, echtgenote van de zwakzinnige koning Philippos Arrhidaios.

Door het compromis van Babylon ontstonden dus binnen het koningshuis twee rivaliserende partijen die allebei steunden op het wettig gezag van „hun” koning. Hier had Olympias als koninginmoeder een verzoenende rol kunnen spelen, doch verzoening was een begrip dat haar jaloeerse aard niet kende. Haar eerzucht en bezitsdrang waren gekwetst door haar man Philippos II, niet in het minst door diens huwelijk in 337 met de jonge Kleopatra, nicht van zijn generaal Attalos. Toen Philippos het jaar daarop vermoord werd, liet Olympias haar rivale en het dochtertje van Kleopatra uit de weg ruimen¹⁴. Daarenboven waren de eisen van Olympias' heerszucht onvoldoende ingewilligd door haar zoon Alexander. Vóór zijn afreis naar Azië in 335/4 droeg hij het bestuur in Makedonië en Griekenland over aan Antipatros, een goed generaal, een wijs regeerder en een trouwe vriend van zijn vader Philippos. Dit was een zware slag voor zijn heerszuchtige moeder en bemoeiziek als ze was, heeft ze het Antipatros zeer lastig gemaakt, omdat de oude generaal terecht geen inmenging duldde in zijn beleid. In brieven aan Alexander maakte ze Antipatros verdacht¹⁵ en na de dood van haar zoon

vloed die ze tijdens de diadochenperiode uitoefenden. Als een eenvoudige rel de opvolging kon bepalen, is het niet verwonderlijk dat de legervergadering zich ook op andere domeinen zou doen gelden. E. WILL., *Histoire politique*, I, p. 23 gebruikt in dit verband het woord „triumviraat”. Hij voegt er wel aan toe dat het hier om een zuiver theoretisch triumviraat gaat, daar Krateros en Antipatros niet konden geraadpleegd worden, omdat ze zich niet in Babylon bevonden.

13a. In verband met het statuut van de twee koningen tegenover elkaar zie: CHR. HABICHT, *Literarische und epigraphische Überlieferung zur Geschichte Alexanders und seiner ersten Nachfolger*, in *Akten des VI. Internationalen Kongresses für griechische und lateinische Epigraphik*, München, 1972-1973, pp. 367-377.

14. JUST., 9, 7, 12; PAUS., 8, 7, 7. Volgens Justinus werd Kleopatra gedwongen zich te verhangen, nadat ze eerst gezien had hoe haar kind Europe in haar armen gedood werd. Volgens Pausanias liet Olympias moeder en dochter omkomen door het vuur.

15. ARR., *Anab.*, 7, 12, 6-7; EPIT. METT., 87; PLUT., *Alex.*, 39, 13.

probeerde ze zelfs Antipatros en zijn familie in diskrediet te brengen door te beweren dat zij Alexander vergiftigd hadden¹⁶. Tenslotte haatte ze haar stiefkinderen, onder wie de zwakzinnige Arrhidaios en zijn echtgenote Eurydike. Hun huwelijk was bewerkt door Eurydike's moeder, Kynane.

Kynane was een dochter van Philippos II uit diens verbintenis met Audata en had een hartstochtelijk en onbeheerst karakter. In 340 huwde ze haar neef Amyntas en drie jaar later werd haar dochter Eurydike geboren. Als zoon van Perdikkas III moest Amyntas, na de dood van zijn vader in 359, koning worden zijn van Makedonië. Daar hij toen slechts vijf jaar oud was, verspeelde hij zijn troon aan zijn oom Philippos¹⁷. Toen deze in 336 vermoord werd, zou Kynane haar man aangezet hebben om zijn rechten op de troon te doen gelden. Hij werd echter op bevel van Alexander geliquideerd¹⁸. Tijdens de jaren die volgden, trok Kynane zich terug in haar residentie waar ze aan haar dochter een Spartaanse opvoeding gaf: door jacht en vechtpartijen was Eurydike weldra zo moedig en avontuurlijk als haar moeder. Daar Kynane aan de zijde van haar dochter nog een rol wilde spelen in het politieke leven, zocht zij voor Eurydike een man

16. Na de dood van Alexander vertelde men dat de koning vergiftigd werd. Deze geruchten speelden een belangrijke rol in de strijd van Olympias tegen de familieleden van Antipatros. In JUST., 12, 13, 10-14, 9, in PS.-CALL., 3, 31 en in EPIT. METT., 88; 89; 96, 8; 110 wordt de thesis van de vergiftiging aanvaard. In DIOD., 17, 117, 5 merkt de auteur enigszins sceptisch op dat sommigen een dood door vergiftiging voorstaan. Daarvoor verwijzen ze naar de groeiende vijandschap tussen Antipatros en Alexander en vertellen ze dat de zoon van Antipatros de koning het gif heeft doen drinken: DIOD., 17, 118, 1. Hoewel andere schrijvers niet ingaan op een mogelijke moord is τὸν Ἀλεξάνδρου θάνατον toch het argument dat Olympias gebruikte om het onterren van Iolaos' graf te rechtvaardigen: DIOD., 19, 11, 8. Ook Q. Curtius staat nogal wantrouwig tegenover de roddelpraatjes in verband met de dood van Alexander: Q. CURT., 10, 10, 14: veneno necatum esse credidere plerique filium Antipatri inter ministros, Iollam nomine, patris iussu dedisse. Plutarchus en Arrianus verwerpen een mogelijke vergiftiging. PLUT., *Alex.*, 77, 2-5 merkt kritisch op dat het verhaal over de moord op Alexander niet onmiddellijk na zijn dood verspreid werd, maar pas vijf jaar later door Olympias werd ingeroepen ter verantwoording van haar moordpartijen in 317. ARR., *Anab.*, 7, 27, 1-3 verwoordt zijn twijfel door het opsommen van de verschillende versies die over de dood van de koning in omloop waren. De thesis van de vergiftiging, die vooral door Olympias levendig gehouden werd, wordt door de meeste moderne geschiedschrijvers verworpen. cf. P. BRIANT, *Antigone le Borgne. Les débuts de sa carrière et les problèmes de l'Assemblée macédonienne*, Parijs, 1973, p. 277 n. 2. Nu wordt algemeen aanvaard dat Alexander aan malaria stierf. cf. H. BARDON, *Q. Curt.*, 10 (CUF), p. 430 n. 3. A.B. BOSWORTH, *The Death of Alexander the Great: Rumour and Propaganda*, in *Classical Quarterly*, 65 (1971), pp. 113-123 behandelt deze kwestie uitvoerig. De ware toedracht van de zaak zullen we vanzelfsprekend nooit met zekerheid kunnen achterhalen.

17. ARR., *FGrHist*, 156, F9, 22-23 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 70b, 2-7; POLYAEN., 8, 60. Vermits Philippos II als regent aangesteld werd, was de kleine Amyntas waarschijnlijk een tijdje koning onder de naam Amyntas IV, vóór zijn oom Philippos het koningschap definitief naar zich toetrok. Voor een bespreking en bibliografie over dit probleem verwijzen we naar L. MOOREN, *The Nature of the Hellenistic Monarchy, in Egypt and the Hellenistic World* (Studia Hellenistica 27), pp. 214-215 n. 35.

18. ARR., *FGrHist*, 156, F9, 22 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 70b, 2-3; F. KIECHLE, in *Der kleine Pauly*, I (1964 = 1979), kol. 323, s.v. Amyntas, nr. 4.

die aanspraak kon maken op de Makedonische troon. Nog vóór Philippos Arrhidaïos tot koning aangesteld werd, was Eurydike reeds met hem verloofd.

De dood van Alexander opende de weg voor het ambitieuze plan van Kynane. Op het einde van de zomer 322 trok ze met een leger naar Klein-Azië om er haar dochter uit te huwelijken aan koning Philippos Arrhidaïos¹⁹. Tevergeefs poogde Antipatros haar leger tegen te houden²⁰ en de soldaten van Alketas, broer van grootvizier Perdikkas, weigerden te strijden tegen de dappere dochter van hun geliefde koning Philippos II. Toen Alketas dreigde haar te doden als ze niet terugkeerde, riep ze onverschrokken dat Philippos' kleindochter koningin van Makedonië zou worden, zelfs al zou dat haar eigen dood betekenen. Uitdagend beschuldigde zij Perdikkas en zijn broer van ontrouw aan het bloed van Philippos II²¹. Daarop besloot Alketas haar uit de weg te ruimen²².

De moord op de dochter van Philippos II was een politieke blunder van formaat. Door die doodslag verspeelden Perdikkas en zijn broer Alketas immers het vertrouwen van het koninklijk leger en was de grootvizier genoodzaakt toe te stemmen in het huwelijk van Eurydike met koning Philippos Arrhidaïos, waardoor hij zijn eigen kansen om koning te worden aan de zijde van Kleopatra, Alexanders zuster, in aanzienlijke mate verminderde²³.

Hier moeten we even uitweiden over de huwelijksintriges van de grootvizier. Bij het begin van de besprekingen in Babylon streefde Perdikkas naar een goede verstandhouding met Antipatros. Daartoe vroeg hij hem de hand van zijn dochter Nikaia. Antipatros die zijn dochters soms met politieke motieven uithuwelijkte, gaf graag zijn toestemming²⁴. In de herfst van 322 reisde Nikaia naar haar bruidegom. Maar Olympias die Antipatros andermaal wilde tegenwerken, bood Perdikkas de hand aan van haar dochter Kleopatra²⁵. Dit aanbod opende belangrijke perspectieven voor de grootvizier. Door een huwelijk met de zuster van Alexander zou hij immers de oom worden

19. ARR., *FGrHist*, 156, F9, 23 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 70b, 6-7.

20. POLYAEN., 8, 60, 7-13.

21. Grace H. MACURDY, *Hellenistic Queens. A Study of Woman-Power in Macedonia, Seleucid Syria, and Ptolemaic Egypt*, Baltimore-Londen, 1932, pp. 49-50.

22. ARR., *FGrHist*, 156, F9, 22 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 70a, 41-43; POLYAEN., 8, 60.

23. ARR., *FGrHist*, 156, F9, 22-23 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 70a, 41 - 70b, 10 :... ὕστερον ἤγάγετο Περδίκκα διαπραξαμένου ἐφ' ᾧ παῦσαι τὴν Μακεδόνων, στάσιν, ἦτις ἐπὶ τῷ Κυνάνῃ πάθει ἀναφθεῖσα ἐπὶ μέγα κακοῦ προεχώρει.

24. DIOD., 18, 23, 1-3; 25, 3; JUST., 13, 6, 6; W.W. TARN, *The Heritage of Alexander*, in *The Cambridge Ancient History*, 6 (1927), p. 466; Grace H. MACURDY, *Hellenistic Queens*, p. 47; J. SEIBERT, *Historische Beiträge zu den dynastischen Verbindungen in hellenistischer Zeit*, Wiesbaden, 1967, p. 18.

25. ARR., *FGrHist*, 156, F9, 21 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 70a, 35-37; DIOD., 18, 23, 1; 23, 3; JUST., 13, 6, 4; J.G. DROYSEN, *Geschichte des Hellenismus*, II, p. 114; J. SEIBERT, *Dynastische Verbindungen*, p. 15.

van de jonge koning Alexandros IV. Zijn raadgevers waren verdeeld. Perdikkas zelf nam geen duidelijke beslissing: hij brak niet met Nikaia, maar weigerde evenmin de hand van Kleopatra.

Weldra waren beide vrouwen op weg en kwamen vrijwel gelijktijdig in Klein-Azië aan. Kleopatra koos Sardes uit als verblijfplaats: zo was ze buiten het machtsbereik van Antipatros en in de nabijheid van de grootvizier. Omdat Perdikkas de invloed vreesde van Antipatros die samen met Krateros een expeditie tegen de Etoliërs voorbereidde, huwde hij Nikaia in november 322. Kleopatra liet hij in 't geheim weten dat hij later met haar zou trouwen²⁶.

Ondertussen was Antigonos, satraap van West-Anatolië, de moord op Kynane gaan overbrieven aan Antipatros en Krateros. Deze diadochen vreesden de politieke gevolgen van een eventueel huwelijk van Perdikkas met Kleopatra: de grootvizier zou met het koninklijk leger kunnen oversteken naar Europa, om daar alles te nemen waarop hij door zijn huwelijk met een rechtmatige koningin aanspraak kon maken²⁷. Daarom staakten ze hun veldtocht in Etolië en sloten ze met Antigonos, Ptolemaios en Lysimachos, respectievelijk de satrapen van Anatolië, Egypte en Thrakië, een coalitie waardoor de grootvizier in Egypte in 321 vernietigd werd: na enkele militaire tegenslagen en een samenzwering van zijn belangrijkste luitenanten werd hij er door zijn soldaten vermoord²⁸. Twee dagen later vernam men dat ook Krateros gesneuveld was, zodat van het „triumviraat” enkel Antipatros nog in leven was.

II. Antipatros en Eurydike

Op voorstel van Ptolemaios die zelf geweigerd had de functies van de grootvizier over te nemen, gaven de soldaten aan de generaals Peithon en Arrhidaïos de opdracht tijdelijk te regeren in naam van de koningen²⁹. Terwijl men in Triparadeisos waar een nieuwe rijksdeling zou uitgewerkt worden, wachtte op de komst van Antipatros en Antigonos, trad Eurydike op het voorplan. Vermits zijzelf door haar vader Amyntas, haar moeder Kynane en haar man Philippos Arrhidaïos rechtstreeks verbonden was met de dynastie, wilde ze de be-

26. Grace H. MACURDY, *Hellenistic Queens*, p. 37; J. SEIBERT, *Dynastische Verbindungen*, p. 16; F. STAHELIN, in *Real-Encyclopädie*, XI, 1 (1921), kol 736, s.v. Kleopatra, nr. 13; E. WILL, *Histoire politique*, I, p. 35.

27. DIOD., 18, 23, 3; 25, 3; J.G. DROYSSEN, *Geschichte des Hellenismus*, II, p. 59.

28. ARR., *FGrHist*, 156, F9, 28 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 71a, 14-19; DIOD., 18, 36, 4-5; PLUT., *Eum.*, 8, 8, 3; J. SEIBERT, *Untersuchungen zur Geschichte Ptolemaios' I*, München, 1969, pp. 122-126.

29. ARR., *FGrHist*, 156, F9, 30 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 71a, 27-29; DIOD., 18, 36, 6-7; R. ERRINGTON, *From Babylon to Triparadeisos, 323-320 B.C.*, in *Journal of Hellenic Studies*, 90 (1970), p. 66.

langen van het koningshuis persoonlijk behartigen. Daarom gaf ze aan Peithon en Arrhidaios het bevel niets te doen zonder haar toestemming³⁰. Dit was de oorzaak van voortdurende wrijvingen. Om daaraan een einde te maken, riepen beide generaals de legervergadering bijeen en legden ze hun ambt neer.

Opnieuw zien we hier hoezeer de beslissingsmacht in handen lag van het koninklijk leger. De soldaten benoemden Antipatros tot ἐπιμελητῆς αὐτοκράτωρ³¹ en vroegen aan de ontslagnemende regeerders hun functies zelf te blijven uitoefenen tot de ἐπιμελητῆς ter plaatse zou zijn³².

Toen Antipatros in Triparadeisos aankwam, reageerde het koninklijk leger dat zich samen met de koningen en Eurydike op de ene oever van de Orontes bevond³³, vrij opstandig. Opgewonden eisten de soldaten dat de vergoeding die Alexander hen beloofd had, dadelijk zou uitbetaald worden. Antipatros die zijn leger op de andere oever had achtergelaten, trachtte hen tot bedaren te brengen. Aanvankelijk lukte dat niet, omdat Eurydike oproer predikte³⁴. Ze wou van de ontevredenheid van de soldaten gebruik maken om Antipatros door de infanterie te doen ontslaan en om zichzelf als voogdes over haar man te laten aanstellen.

Haar jeugdige leeftijd, het gebrek aan politieke ervaring en het feit dat de Makedoniërs in geen geval door een vrouw geregeerd wilden worden³⁵, speelden echter in haar nadeel. De oude Antipatros slaagde erin de ruitrij van haar leger te doen overlopen³⁶ en Antigonos onthulde de soldaten, die enkel uit waren op materieel voordeel, de ware heerszuchtige bedoelingen van Eurydike. Daarop werd Antipatros die waarschijnlijk eerst door het voetvolk veroordeeld was, door de legervergadering opnieuw verkozen³⁷.

Antipatros behield zijn Europese bezittingen; allerlei verwickelingen bewogen hem ertoe het leger te verdelen en de koningen met zich mee te nemen naar Makedonië. In februari 320 trok hij met de grootste helft van het leger van Perdikkas over de Hellespont en keer-

30. ARR., *FgrHist*, 156, F9, 31 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 71a, 34-38; DIOD., 18, 39, 2.

31. DIOD., 18, 39, 2-3.

32. H. BENGTON, *Die Strategie in der hellenistischen Zeit. Ein Beitrag zum antiken Staatsrecht*, I, (Münchener Beiträge zur Papyruskunde und antiken Rechtsgeschichte, 26), München, 1964², p. 17.

33. POLYAEN., 4, 6, 4.

34. ARR., *FgrHist*, 156, F9, 32-33 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 71a, 40-41; p. 71b, 1-8 en 14-15; DIOD., 18, 39, 3; POLYAEN., 4, 6, 4.

35. PLUT., *Alex.*, 68,5; Grace H. MACURDY, *Queen Eurydice and the Evidence for Womanpower in Early Macedonia*, in *American Journal of Philology*, 48 (1927), p. 201, p. 213; P. BRIANT, *Antigone le Borgne*, p. 278.

36. ARR., *FgrHist*, 156, F9, 33 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 71b, 15-18: καὶ οἱ ἵππαρχοι Ἀντιπάτρου καλοῦτος πρὸς αὐτὸν ἦγον, καὶ μόλις τῆς στάσεως πεποιμένης Ἀντιπάτρου πάλιν, ὡς καὶ πρόσθεν, ἄρχην εἶλοντο; J.G. DROYSEN, *Geschichte des Hellenismus*, II, pp. 84-85.

37. ARR., *FgrHist*, 156, F9, 33 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 71b, 16-18.

de samen met koning Philippos en diens vrouw Eurydike, de drie-en-een-halfjarige koning Alexandros en diens moeder Rhoxane, naar Makedonië terug³⁸.

We vinden de keuze van Antipatros als ἐπιμελητής niet zo gelukkig. Hij was weliswaar een goed generaal en een wijs en betrouwbaar staatsman, maar er waren ook schaduwzijden. Zijn hoge leeftijd en het feit dat hij als strateeg van Europa geen ervaring had met het bestuur van een wereldrijk, maakten hem, ons inziens, minder geschikt voor de opvolging van Perdikkas. Ondanks zijn reputatie in Makedonië had Antipatros immers heel wat moeite om de zaken in Triparadeisos in goede banen te leiden. Dit lukte hem slechts nadat hij de steun verkreeg van Antigonos en de ruitrij.

Daarenboven werkte Antipatros ongewild het uiteenvallen van Alexanders wereldrijk in de hand: de rijkseenheid werd immers niet bevorderd door zijn vertrek naar Makedonië, samen met de koningen en een groot gedeelte van het koninklijk leger. Verder stelde Antipatros te veel vertrouwen in Antigonos die zijn macht zeker niet aanwendde ten bate van het koningshuis en schonk hij te weinig vertrouwen aan zijn oudste zoon Kassandros.

Een andere bron van conflicten was bovendien het feit dat Antipatros niet erg gesteld was op de toenemende machtsuitoefening door het leger. Dit blijkt o.m. uit het feit dat hij kort vóór zijn dood begin 319 Polyperchon, de oudste van de nog levende generaals, als zijn opvolger aanduidde zonder rekening te houden met de wens van de soldaten³⁹. Had hij niet beter zijn zoon Kassandros als zijn opvolger aangewezen? Dit zal wel altijd een niet te beantwoorden vraag blijven, maar het is zo dat de aanstelling van Polyperchon tot voogd van de koningen de vonk is geweest die niet enkel een nieuwe diadochenoorlog deed ontbranden, maar die ook binnen het koningshuis een strijd op leven en dood ontketende.

III. Olympias tegen Eurydike. Evia

Kassandros die gehoopt had dat zijn vader hém en niet Polyperchon zou aangesteld hebben tot voogd van de koningen, voelde zich benadeeld en vormde na de dood van de strateeg van Europa een coalitie tegen Polyperchon en de koningen. Hij verkreeg de steun van Ptolemaios, Lysimachos en Antigonos⁴⁰.

38. ARR., *FGHist*, 156, F11, 44 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 72b, 27-29; DIOD., 18, 39, 7; H. BENGTON, *Strategie*, I, p. 18; J.G. DROYSSEN, *Geschichte des Hellenismus*, II, p. 95; Grace H. MACURDY, *Hellenistic Queens*, p. 51; E. WILL, *Histoire politique*, I, pp. 41-42.

39. W. SCHWAHN, *Die Nachfolge Alexanders des Grossen*, in *Klio*, 24 (1931), p. 316 veronderstelt dat de wettelijke procedure gevolgd werd en dat de opvolger door de legervergadering werd aangewezen. H. BENGTON, *Strategie*, I, pp. 60-63 vindt geen bewijzen die aantonen dat de beslissingen van Antipatros door het leger bekrachtigd werden.

40. DIOD., 18, 49, 1-3; 54, 1-4; 55, 2; PAUS., 1, 10, 1; PLUT., *Eum.*, 12, 1.

Eurydike die na het overlijden van Antipatros in het voorjaar van 319 hoopte, in naam van haar man, eindelijk een actieve rol te kunnen spelen in de Makedonische politiek, vreesde dat een mogelijk heroptreden van Olympias, op uitnodiging van Polyperchon, haar droom definitief onmogelijk zou maken. Om haar kansen te vergroten deed ze in het voorjaar van 317 een beroep op Kassandros en trachtte ze de Makedoniërs met geschenken en beloften voor zich te winnen⁴¹. In naam van Philippos Arrhidaios ontsloeg ze Polyperchon en stelde ze zijn rivaal Kassandros als plaatsvervanger aan. Tevens beval ze aan de ontslagen Polyperchon en aan Antigonos, die door Antipatros was aangesteld tot veldheer van het koninklijk leger en strateeg van Azië, hun troepen aan Kassandros over te dragen.

Toen Olympias vernam dat Eurydike de macht in Makedonië naar zich wou toetrekken, kon ze haar jaloeerse aard niet meer bedwingen. Samen met het leger van de Epeïrotische koning Aiakides trok ze naar Makedonië op. Daar had Polyperchon nieuwe troepen gelicht. Samen zouden ze het opnemen tegen het leger van Eurydike die het voorlopig zonder de hulp van Kassandros moet stellen, omdat deze in de Peloponnesos weerhouden werd⁴².

Het werd geen strijd, maar een tragedie waarin de leden van éénzelfde dynastie vijandig tegenover elkaar opgesteld waren. Aan de ene kant, Eurydike en Philippos III, gesteund door Kassandros; aan de andere kant, Olympias en Alexandros IV, geholpen door Polyperchon. In 317 greep de confrontatie plaats in Evia. Daar ondervond Eurydike dat Olympias' verschijning op de Makedonische soldaten werkte als een tovermiddel. Als het ware verlamd door het prestige van de oude koningin, en de vele weldaden van haar zoon Alexander indachtig, weigerden de soldaten van Eurydike te strijden. Ze openden de poorten voor Olympias' leger, terwijl Philippos III en Eurydike op hun vlucht snel ingehaald en gevangengenomen werden⁴³.

De wraak van Olympias was vreselijk. Eurydike en Philippos III werden in een onderaardse kerker ingemetseld en stierven na een onmenselijke doodstrijd⁴⁴. Hierdoor beroofde Olympias de Makedoniërs niet enkel van een koning en een koningin die allebei dank zij het voetvolk op de troon geplaatst werden, maar ze verspeelde door haar wreedheid ook de sympathie van de bevolking. De slachting die ze onmiddellijk na deze koningsmoorden liet aanrichten onder de

41. DIOD., 19, 11, 1.

42. DIOD., 19, 35, 1; JUST., 14, 5, 5-8.

43. DIOD., 19, 11, 2-3; Φίλιππος μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς εὐθὺς ἦλθε μετὰ τῆς θεραπείας; JUST., 14, 5, 9-10; F. GRANIER, *Die makedonische Heeresversammlung. Ein Beitrag zum antiken Staatsrecht*, München, 1931, p. 86 legt er de nadruk op dat het uit de bronnen niet op te maken is of de troepen in de legervergadering massaal de zijde van Olympias kozen.

44. DIOD., 19, 11, 5; ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας; EUSEB., *Chron.*, I, pp. 229-230, App., VI, p. 221, nr. 44a, 3-4; PAUS., 1, 11, 3-4; J.G. DROYSEN, *Geschichte des Hellenismus*, II, p. 152.

familieleden en vrienden van Kassandros, was de aanzet van de steeds groeiende invloed van deze energieke staatsman.

IV. De confrontatie Kassandros - Olympias in Pydna

Toen Kassandros de gruweldaden van Olympias vernomen had, bracht hij zijn leger in ijltempo over zee naar Thessalië⁴⁵. Verrast door het snel optreden van Kassandros trok Olympias zich met haar gevolg terug in de versterkte burcht van Pydna, waar ze zou wachten op de hulp van de Epeïrotische koning Aiakides en van de epimeletes Polyperchon. Bij haar waren de jonge koning Alexandros IV en zijn moeder Rhoxane, haar stiefdochter Thessalonike, Aiakides' dochter Deidameia, de dochters van Attalos en vele andere vooraanstaande vrouwen. Militair gezien was hun toestand weinig hoopgevend: de voedselvoorraad was totaal ontoereikend voor een langdurige belegering en de defensie bestond uit paleïstroepen, enkele ruiters en een paar olifanten⁴⁶.

Allen wachtten tevergeefs op mogelijke bevrijders. Aiakides die met een aanzienlijke, maar onwillige troepenmacht ter hulp wou komen, kreeg bij de eerste militaire tegenslag reeds af te rekenen met munitie. Polyperchon moest machteloos toezien hoe zijn soldaten door de vijand omgekocht werden en hoe vele Makedonische steden een bondgenootschap afsloten met Kassandros, de nieuwe sterke man. De gehele winter van het jaar 317-316 werd Olympias met haar gevolg in Pydna belegerd⁴⁷ en in de lente van 316 tot de capitulatie gedwongen. De gevolgen van die capitulatie waren voor de Temeniden rampzalig: met uitzondering van Herakles en Alexanders zuster Kleopatra en haar kinderen, waren alle leden van de dynastie in de macht van Kassandros, die de meesten van hen uit de weg zou ruimen en die weldra als een koning ging heersen over Makedonië.

Zijn eerste slachtoffer was Olympias. Zeer handig liet hij haar door de verwanten van de door haar vermoorde vooraanstaanden veroordelen⁴⁸. De koningin eiste evenwel het recht op zich te verdedigen

45. DIOD., 19, 35, 1-4; JUST., 14, 6, 1-2.

46. Jane HORNBLOWER, *Hieronymus of Cardia*, Oxford, 1981, p. 225 wijst erop dat Olympias in Pydna het onderspit moest delven bij gebrek aan strijdvaardige manschappen: DIOD., 19, 35, 5: ...πλήθος μὲν πολὺ σωμαίων, ἀχρείων δ' εἰς πόλεμον τῶν πλείστων; JUST., 14, 6, 3: speciosus magis quam utilis grex.

47. Voor het verder verloop van de feiten steunen we op DIOD., 19, 49, 1-4; 50, 1-5; JUST., 14, 5-6; POLYAEN., 4, 11. Cf. J.G. DROYSEN, *Geschichte des Hellenismus*, II, pp. 155-156; B. NIESE, *Geschichte der griechischen und makedonischen Staaten seit der Schlacht bei Chaeronea*, I, Gotha, 1893, pp. 253-254; Grace H. MACURDY, *Hellenistic Queens*, p. 43.

48. DIOD., 19, 51, 1-2; JUST., 14, 6, 6. De vraag of Olympias door een legervergadering of door een volksvergadering veroordeeld werd, is een moeilijk discussiethema. Volgens R.M. ERRINGTON, *The Nature of the Macedonian State under the Monarchy*, in *Chiron*, 8 (1978), p. 119 bestond de vergadering die Olympias veroordeelde, grotendeels uit aanhangers van Kas-

voor de volksvergadering. Omdat hij haar kracht en de wisselvalligheid van het volk vreesde, liet Kassandros haar door de familieleden van haar slachtoffers terechtstellen. Ze stenigden haar zonder medelijden⁴⁹.

Na het uitschakelen van de koningin-moeder wachtte Kassandros af hoe het Makedonische volk op deze moord zou reageren. Tevens wilde hij weten wat Antigonos, wiens politiek sedert Triparadeisos gekenmerkt was door een blijvend streven naar alleenheerschappij, en Polyperchon zouden ondernemen, nu hij als een koning over het rijk regeerde. Door zijn huwelijk met Thessalonike, halfzuster van Alexander de Grote, trachtte hij zijn gezag te legitimeren⁵⁰. Grace H. Macurdy⁵¹ waagt de veronderstelling dat Olympias haar tot dan ongehuwd gelaten had uit vrees voor meer kroonpretendenten. Tevoren had Kassandros reeds een aanzoek gedaan aan Kleopatra, doch deze had het aanbod afgewezen. Door zijn verbintenis met Thessalonike werd hij in elk geval de neef van Alexander IV, de wettige koning, wiens leven hij sedert de bezetting van Pydna in handen had. In afwachting van verdere ontwikkelingen liet hij Alexandros en zijn moeder Rhoxane streng bewaken in Amphipolis⁵². Naar koninklijk gebruik organiseerde hij tevens in Aigai grootse begrafenisplechtigheden voor Eurydike, Philippos III en Kynane. Dit initiatief was een geschikt middel om de band tussen hem en de Temeniden te verstevigen. Olympias weigerde hij echter een graf^{52a}.

sandros. Steunend op JUST., 14, 6, 6: sed Cassander, ad contionem vocato populo..., geloven anderen dat het doodvonnis door een volksvergadering uitgesproken werd. Daar de term *κοινή* bij DIOD., 19, 51, 1 ons geen uitsluitel geeft over de preciese samenstellende elementen van de bijeenkomst en het gebruik van het woord 'populus' bij JUST., 14, 6, 6 wellicht het gevolg is van een door elkaar halen van twee verhalen bij Diodorus, besluiten we dat Olympias zich wou verdedigen voor een echte volksvergadering waarin alle lagen van de bevolking vertegenwoordigd waren. Dit verklaart bovendien Kassandros' angst om dergelijke volksvergadering samen te roepen. Hij vreesde immers dat Olympias in zo'n situatie zou kunnen steunen op haar prestige en zou worden vrijgesproken.

49. DIOD., 19, 51, 5: *κατέφαζαν*; HEID. EPIT., *FGrHist*, 155, F2, 3; JUST., 14, 6, 11: confoderent; PAUS., 9, 7, 2: *καταλευσαι*; OROS., 3, 23, 31.

50. ATHEN., 17, 557c; DIOD., 19, 52, 1; 61, 2; EUSEB., *Chron.*, I, pp. 229-232; HEID. EPIT., *FGrHist*, 155, F2, 4; JUST., 14, 6, 13; PORPHYRIUS, *FGrHist*, 260, F3, 4. Cf. J. SEIBERT, *Dynastische Verbindungen*, p. 52.

51. Grace H. MACURDY, *Hellenistic Queens*, p. 53.

52. DIOD., 19, 52, 4; JUST., 14, 6, 13; J.G. DROYSEN, *Geschichte des Hellenismus*, II, p. 158.

52a. Een graf voor Eurydike, Philippos III en Kynane: DIOD., 19, 52, 5; DIYLLUS, *FGrHist*, 73, F1 = ATHEN., 4, 155a; Grace H. MACURDY, *Hellenistic Queens*, p. 44. Geen graf voor Olympias: DIOD., 17, 118, 2; PORPHYRIUS, *FGrHist*, 260, F3, 3. Bedoeling van Kassandros: DIOD., 16, 3, 3n. 3; 19, 52, 5; 22, 12; JUST., 7, 1; 7, 2, 1-4; PLIN., n.h., 4, 10, 33; cf. G. HIRSCHFELD, in RE, I (1893), kol. 944, s.v. Aigai, nr. 3.

V. De vrede van 311: het doodvonnis voor Alexandros IV en Rhoxane

Terwijl zich in Europa koninklijke drama's afspeelden, werden in Azië bloedige gevechten geleverd tussen Antigonos en Eumenes. Deze laatste was ongetwijfeld één van de trouwste aanhangers van Alexanders eenheidsideaal. De omstandigheden brachten met zich mee dat hij steeds aan de kant stond van Olympias en de koningen⁵³. In 321 werden hem door Perdikkas de verdediging en het bestuur van Klein-Azië toevertrouwd. Die opdracht leverde hem na de dood van Perdikkas evenwel een doodvonnis op⁵⁴. In Triparadeisos werd Antigonos benoemd tot veldheer van het koninklijk leger en strateeg van Azië, belast met de strijd tegen Eumenes en de aanhangers van Perdikkas⁵⁵. Beide diadochen bestreden elkaar gedurende verscheidene jaren met wisselend succes, eerst in het gebied tussen de Tauros en de Hellespont, later ook in Fenicië, Syrië, Babilonië en Perzië. Daar werd Eumenes tenslotte door zijn ontmoedigde

53. Eumenes' loyaliteit t.o.v. de Temenidendynastie dient men wel aan enige kritiek te onderwerpen. De antieke auteurs onderscheiden Eumenes van de andere generaals omwille van drie factoren: zijn Griekse afkomst, zijn uitzonderlijk verstandig en overtuigend optreden en zijn „single-minded loyalty” ten opzichte van de koninklijke familie. In talrijke passages wordt vooral op deze laatste eigenschap gealludeerd: DIOD., 18, 53, 7; HEID. EPIT., FGrHist, 155, F3, 1-2; C. NEPOS, *Eum.*, 6, 5; PLUT., *Eum.*, 1, 4. Zijn bijzondere toewijding aan het vorstenhuis blijkt eveneens uit het vertrouwen dat Olympias en Kleopatra in hem stelden: ARR., *FGrHist*, 156, F9, 21 en 26 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 69b, 32-40 en p. 70b, 23-24; ARR., *FGrHist*, 156, F10, 7-10 en 11, 40; DIOD., 18, 58, 2-4; JUST., 14, 1, 7; C. NEPOS, *Eum.*, 6, 1-4; PLUT., *Eum.*, 8, 6-7.

De vraag die men zich moet stellen is dus niet zozeer die naar de echtheid van zijn loyaliteit, dan wel of zijn bezorgdheid voor de dynastie niet vaak, misschien zelfs in de eerste plaats, zijn eigen belangen diende. Zowel H.D. WESTLAKE, *Essays on the Greek Historians and Greek History*, Manchester-New York, 1969, pp. 313-330 als P. BRIANT, *D'Alexandre le Grand aux diadoques: Le cas d'Eumène de Kardie*, in *Revue des Études Anciennes*, 74 (1972), pp. 32-73 en 75 (1973), pp. 43-81 en E.M. ANSON, *Eumenes of Cardia*, Ann Arbor (Mich.), 1975, pp. 179, 206-208 menen dat hij meer dan Hieronymus wou toegeven, ook eigen voordeel nastreefde. Indien zijn streven naar de Makedonische troon wat minder uitgesproken en zeker minder corrupt was, kan dit verklaard worden door zijn Griek-zijn. Die Griekse afkomst verminderde echter in hoge mate zijn kansen op een eersterangspositie.

Ter illustratie beperken we ons tot een voorbeeld dat P. Briant aanhaalt. Eumenes' weigering om in 321 met Krateros een overeenkomst te sluiten, moet veeleer gezien worden als het resultaat van politiek doorzicht dan van 'pistis' jegens Perdikkas en de koningen. Zijn onwil t.o.v. Krateros was waarschijnlijk het gevolg van zijn vijandigheid tegenover Antipatros en van de zekerheid dat hij na de overwinning van Perdikkas op Ptolemaïos — overwinning waaraan toen niemand twijfelde — een belangrijke post zou bekleden in het nieuwe koninkrijk. Cf. Ook J. SEIBERT, *Das Zeitalter der Diadochen* (Erträge der Forschung 185), Darmstadt, 1983, pp. 207-209; deze auteur vermeldt nog enkele recente studies over Eumenes en over het probleem van zijn loyaliteit.

54. APP., *Syr.*, 53; ARR., *FGrHist*, 156, F9, 30 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 71a, 29-32; DIOD., 18, 36, 6: ἐκκλησία; 18, 37, 2; 59, 4; 62, 1; C. NEPOS, *Eum.*, 18, 5, 1; PLUT., *Eum.*, 8, 8, 3.

55. ARR., *FGrHist*, 156, F9, 38 = PHOT., *Bibl.*, 92, p. 72a, 21-22; R. ENGEL, *Untersuchungen zum Machtaufstieg des Antigonos I. Monophthalmos. Ein Beitrag zur Geschichte der frühen Diadochenzeit*, Kallmünz, 1976, p. 18.

soldaten aan zijn vijand uitgeleverd, ter dood veroordeeld en terechtgesteld⁵⁶.

Antigonos die steeds een politiek voerde gericht tegen de verdedigers van het koningshuis en tegen de voorvechters van de vorming van kleinere autonome staten, wilde de voordelen van zijn overwinning op Eumenes niet delen met zijn collega's. Door zijn ambitie om het gehele rijk van Alexander onder zijn persoonlijk gezag te brengen ontbrandde een nieuwe diadochenoorlog.

In een eerste fase tijdens dewelke Antigonos zowel op militair als op diplomatiek gebied zeer actief was en naast verscheidene successen ook enkele nederlagen kende, werd in 311 een vredesverdrag gesloten tussen Antigonos, Lysimachos, Ptolemaios en Kassandros. In deze overeenkomst werd de machtsverdeling als volgt geregeld⁵⁷: Kassandros bleef strateeg van Europa tot de meerderjarigheid van Alexandros IV; Lysimachos behield de heerschappij over Thrakië, Ptolemaios die over Egypte, terwijl men aan Antigonos het gezag „over geheel Azië” toevertrouwde. In verband met dit verdrag willen we enkele opmerkingen formuleren.

In feite was Antigonos in 311 niet meer meester van „geheel Azië”, omdat Seleukos op dat ogenblik een reeks geslaagde veroveringstochten ondernam in Mesopotamië en Perzië. Dit had als gevolg dat de oorlog tussen Antigonos en Seleukos nog voortduurde tot 309/8⁵⁸.

De macht over Alexandros, door het vredesverdrag toegekend aan Kassandros, was begrensd door het tijdstip waarop de koning meerderjarig zou worden. De beperking die in deze clausule vervat lag, was niet zonder belang, want ze betekende ongetwijfeld een doodvonnis voor Alexandros IV. In het vredesverdrag van 311 hadden de diadochen immers de twaalfjarige Alexandros uitdrukkelijk opnieuw als koning erkend. Waarschijnlijk wensten de ondertekenaars dat Kassandros een einde zou maken aan de onwaardige behandeling van de koning en zijn moeder in Amphipolis en dat de jonge vorst een opleiding zou krijgen die hem voorbereidde op zijn taak. Kassandros zag door deze verwachtingen zijn invloed in Makedonië bedreigd en zelfs zijn leven in gevaar. Om zijn persoonlijke macht definitief veilig te stellen, besloot hij aan deze gevaarlijke toestand een einde te maken. Aan Glaukias, de opzichter in Amphipolis, gaf hij de opdracht zijn koninklijke gevangenen in stilte te doden en hun lichamen hei-

56. DIOD., 19, 43, 8-9; 44, 1-2; JUST., 14, 4; C. NEPOS, *Eum.*, 10; PLUT., *Eum.*, 16-19.

57. DIOD., 19, 105, 1.

58. E. WILL, *Histoire politique*, I, p. 62.

melijk te begraven. Het bevel werd discreet uitgevoerd. Waarschijnlijk werden beiden door een dolksteek om het leven gebracht⁵⁹.

Tenslotte willen we doen opmerken dat Alexandros IV vanaf zijn geboorte tot aan zijn dood wel de koningstitel droeg, maar de koninklijke macht nooit zelfstandig uitoefende. In feite was hij enerzijds een onmisbare speelbal in de handen van Perdikkas, Antipatros, Polyperchon, Antigonos en Kassandros; aan zijn naam immers ontleenden deze mannen hun macht. Anderzijds was zijn bestaan ook een hindernis voor hun heerszucht, een wettelijk beletsel dat het hun onmogelijk maakte zichzelf koning te noemen. Daarom was de dood van de laatste rechtstreekse wettige mannelijke afstammeling van de Temeniden in de ogen van alle diadochen eerder een bevrijding dan een ramp. Nu waren ze onder gelijken en kon ieder van hen de hoop koesteren weldra écht koning te zijn over de gebieden en de volkeren die reeds onder hun gezag stonden.

VI. Een complot tegen Herakles

Terwijl Antigonos in het Oosten probeerde af te rekenen met Seleukos, geraakten ook Kassandros en Polyperchon opnieuw met elkaar in conflict. Om de ambitieuze plannen van zijn rivaal te dwarsbomen, wilde Polyperchon Herakles' rechten op de troon doen gelden⁶⁰. Hij zocht zijn bondgenoten vooral bij de royalisten die deze laatste bloedverwant van Alexander op de troon wensten. Toen Kassandros echter de sterkte van het vijandelijk leger kon schatten en ondervond dat ook in zijn eigen leger veel Makedonische soldaten gewonnen waren voor Herakles, verkoos hij de strijd te vermijden en met Polyperchon een geheime overeenkomst te sluiten: ze zouden

59. DIOD., 19, 105, 2 geeft geen informatie over de wijze waarop de moord gepleegd werd: προσέταξε Γλαυκία τῷ προεστηρίκτι τῆς τοῦ παιδὸς φυλακῆς τὴν Ῥωξάνην καὶ τὸν βασιλέα κατασφάζει καὶ κρύψει τὰ σώματα; EUSEB., *Chron.*, I, 231-232 vermeldt enkel de moord; HEID. EPIT., *FgrHist*, 155, F1, 6 suggereert de moord door een list: ἔδολοφόνησε τὴν τε Ὀλυμπιάδα καὶ Ῥωξάνην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν υἱὸν Ἀλεξάνδρου; F2, 3: ὕστερον δὲ μετὰ καιρὸν ὀλίγον ἐφονεύθη καὶ αὐτὴ ἡ Ὀλυμπιάς σὺν τῇ νόμφῃ: Ῥωξάνῃ καὶ τοῖ ἐγγόνων Ἀλεξάνδρου; JUST., 15, 2, 5 spreekt ook over een list: alterum quoque filium cum matre Roxane pari fraude interfecit; PAUS., 9, 7, 2 geeft vergif aan als moordwapen: Ἀλέξανδρον τὸν ἐκ Ῥωξάνης ἀπέκτεινεν ὑπὸ φαρμάκων; J.G. DROYSEN, *Geschichte des Hellenismus*, II, p. 258; O. MÜLLER, *Antigonos Monophthalmos und das „Jahr der Könige“* (Saarbrücher Beiträge zur Altertumskunde 11), Bonn, 1973, p. 66.

- Hier kan opgemerkt worden dat ook Rhoxane zelf tijdens haar leven enkele slachtoffers maakte. Kort na Alexanders dood liet zij immers met medewerking van Perdikkas de Perzische prinsessen Stateira en Parysatis uit de weg ruimen. Alexander sloot in 324 met deze beide vrouwen een politiek huwelijk, wat Rhoxane diep gegriefd had. Zij lokte hen naar Babylon waar zij om het leven werden gebracht. Cf. PLUT., *Alex.*, 77, 6.

60. DIOD., 20, 20, 2; J.G. DROYSEN, *Geschichte des Hellenismus*, II, p. 263; W.W. TARN, Heracles, Son of Barsine, in *Journal of Hellenic Studies*, 41 (1921), p. 22.

Herakles uit de weg ruimen en de macht in Europa onder elkaar verdelen⁶¹.

Herakles werd uitgenodigd voor een maaltijd waar hij, wellicht samen met zijn moeder Barsine, gewurgd werd⁶³.

Het is opvallend dat Herakles, ondanks zijn nauwe verwantschap met Alexander, een zo geringe rol speelde in deze bewogen jaren. Even wordt zijn naam vermeld tijdens de machtsstrijd in 323; daarna horen we niets meer van hem tot hij in 309 wordt vermoord. Het is dan ook niet zo verwonderlijk dat men in de moderne literatuur aan zijn bestaan gaan twijfelen is⁶⁴.

VII. De felbegeerde bruid Kleopatra vermoord

We weten reeds dat Alexanders zuster Kleopatra zich in 322 in Sardes gevestigd had, om er te wachten op haar bruidegom Perdikkas, die echter vermoord werd vooraleer hij met haar kon huwen. Als dochter van Philippos II, zuster van Alexander de Grote en weduwe van Alexandros van Epeiros was ze een begeerde bruid⁶⁵. Bijna alle diadochen dongen naar haar hand in de hoop dat zij Makedonië als bruidsschat zou meebrengen en dat zij door haar afkomst en prestige hun wankel gezag een vorm van wettelijkheid zou verlenen. Om te voorkomen dat ze een huwelijk zou aangaan met één van zijn rivalen, liet Antigonos Kleopatra in Sardes streng bewaken.

61. DIOD., 20, 28, 1-2; J.G. DROYSEN, *Geschichte des Hellenismus*, II, pp. 264-265.

62. PLUT., *de vit. pud.*, 4D vertelt deze moordaanslag in detail. Volgende auteurs vermelden enkel de dood, zonder verdere uitleg: EUSEB., *Chron.*, I, 231-232; LYKOPHRON, *Alex.*, 801; MARMOR PARIUM., *FGrHist*, 239, FB18; PAUS., 9, 7, 2; PORPHYRIUS, *FGrHist*, 260, F3, 3.

63. JUST., 15, 2, 3: occidi eum (Herculeum) tacite cum matre Barsine iubet corporaque eorum terra obrui.

64. Volgens W.W. TARN, *Heracles, Son of Barsine, in Journal of Hellenic Studies*, 41 (1921), pp. 18-28 en id., *Alexander the Great*, Cambridge, 1948 (= 1979), pp. 330-338 is de amourette met Barsine een mythe en Herakles als bastaardzoon van Alexander de Grote onbestaand. In negen punten probeert hij zijn bewering te staven. Zie echter ook: H. BERVE, *Das Alexanderreich*, II, pp. 102-104, nr. 206, p. 168, nr. 353. P.A. BRUNT, *Alexander, Barsine and Heracles*, in *Rivista di Filologia e d'Intruzione classica*, 103 (1975), pp. 22-34; R.M. ERRINGTON, *From Babylon to Triparadeisos, 323 - 320 B.C.*, in *Journal of Hellenic Studies*, 90 (1970), p. 74; die deze stelling verwerpen. Tarn verwijst in zijn argumentatie naar Q. CURT., 10, 7, 2; 7, 15; DIOD., 18, 2, 1; 9.1. Diodorus zegt dat Alexander bij zijn overlijden geen kinderen had. De passages in DIOD., 19, 11, 2; 35, 5 verwijzen enkel naar Alexandros IV. Dit bewijst evenwel niet dat er nog geen andere zoon zou geweest zijn. Ook het feit dat Herakles in het zogenaamde testament van Alexander niet vermeld is, bewijst ons inziens niets i.v.m. zijn bestaan. Kortom, we zijn geneigd Tarns interpretatie in te kaderen in het ideaalbeeld van Alexander als een moreel onberispelijk wereldveroveraar. Wij voegen ons bij de stelling van H. Berve die veronderstelt dat Alexander de Grote Barsine slechts als zijn wettige vrouw wou erkennen na de geboorte van een zoon. Daar hij intussen echter hartstochtelijk verliefd geworden was op Rhoxane en haar vrijwel onmiddellijk tot zijn wettige vrouw maakte, bleef de erkenning van Barsine en Herakles achterwege.

65. DIOD., 20, 37, 3-4; Grace H. MACURDY, *Queen Eurydice and the Evidence for Woman-power in Early Macedonia*, in *American Journal of Philology*, 48 (1927), p. 213.

Vóór zijn huwelijk met Thessalonike had Kassandros reeds een aanbod gedaan aan Kleopatra. Als moordenaar van haar moeder Olympias en vijand van het koningshuis werd hij echter afgewezen⁶⁶. Of ook Lysimachos een aanbod deed, wordt door J. Seibert betwijfeld⁶⁷. Tenslotte volgden nog Antigonos en Ptolemaios als kandidaat-echtgenoten.

Zoals aangeduid streefde Antigonos naar de macht over het gehele rijk. Omdat hij in Alexanders zuster een wettiging van zijn plannen zag, deed ook hij een poging om haar voor zichzelf of voor zijn zoon Demetrios te winnen. Wanneer hij een dergelijk aanbod deed, is moeilijk uit te maken. J. Seibert is van mening dat het in 308 gebeurde, dus gelijktijdig met het aanbod van Ptolemaios⁶⁸. Kleopatra verafschuwde Antigonos in wiens macht ze verkeerde. Daarom beloofde ze aan Ptolemaios dat ze Sardes zou ontvluchten, naar hem toe zou komen en met hem zou huwen⁶⁹. Antigonos had echter reeds de nodige voorzorgen genomen: de bevelhebber van Sardes liet de vluchtelingen achtervolgen. Snel werd ze gevat en kort daarop vermoord door enkele slavinnen⁷⁰.

Antigonos poogde de verantwoordelijkheid voor deze moord van zich af te schuiven door die vrouwen te laten terechtstellen. Hij vreesde immers de haat van de bevolking, want niemand twijfelde aan zijn medeplichtigheid. Om de schijn te redden liet hij de gewezen koningin van Epeiros begraven met alle eerbewijzen die passend waren voor een lid van de dynastie⁷¹.

Na de dood van Kleopatra waren de belangrijkste vertegenwoordigers van de Temeniden uitgemoord. Naast Thessalonike en haar drie

66. DIOD., 20, 37, 4; J. SEIBERT, *Dynastische Verbindungen*, p. 21, p. 129. Volgens Grace H. MACURDY, *Queen Eurydice and the Evidence for Womanpower*, p. 47 is het juiste tijdstip van zijn liefdesverklaring aan Alexanders zuster niet gekend. De auteur is echter van mening dat men ze vóór 316 mag situeren. R.M. ERRINGTON, *Alexander in the Hellenistic World*, in *Alexandre le Grand. Image et Réalité* (Entretiens sur l'Antiquité Classique 22), Genève, 1976, p. 151 plaatst het aanbod kort na de dood van Antipatros. Hij meent dat die liefdesverklaring misschien geïnterpreteerd kan worden als een poging om Polyperchons streven om met Olympias tot een akkoord te komen te dwarsbomen, door moeder en dochter tegen elkaar uit te spelen.

67. J. SEIBERT, *Dynastische Verbindungen*, p. 21, p. 130; DIOD., 20, 37, 4; J.G. DROYSSEN, *Geschichte des Hellenismus*, II, p. 273.

68. J. SEIBERT, *Untersuchungen*, pp. 22-24, p. 130; A. BOUCHÉ-LECLERCQ, *Histoire des Lagides*, I, Parijs, 1903 (= 1978), p. 66; R.M. ERRINGTON, *Alexander in the Hellenistic World*, p. 151.

69. DIOD., 20, 37, 3; R.M. ERRINGTON, *Alexander in the Hellenistic World*, p. 150. J.G. DROYSSEN, *Geschichte des Hellenismus*, II, p. 274 n. 114 stelt de vraag hoe Ptolemaios die reeds Berenike als vrouw had, met Kleopatra had kunnen huwen. Als antwoord wijst hij erop dat het in de tijd van Philippos en Alexander niet ongewoon was, dat men meerdere vrouwen had. Daar Kleopatra bijna 50 jaar oud was, kon men het huwelijk ook meer als een formaliteit, als een staatshuwelijk beschouwen.

70. DIOD., 20, 37, 5; MARMOR PARIUM, *FGrHist*, 239, FB19.

71. DIOD., 20, 37, 6; J.G. DROYSSEN, *Geschichte des Hellenismus*, II, pp. 273-274; Grace H. MACURDY, *Hellenistic Queens*, p. 47.

drie zonen, geboren uit haar huwelijk met Kassandros, leefden in 308 enkel nog Neoptolemos en Kadmeia, kinderen van Kleopatra en Alexandros van Epeiros.

Antigonos was de eerste die de logische conclusie trok uit deze nieuwe situatie waarin de koninklijke dynastie geen rol meer kon spelen. In 306 liet hij zich, samen met zijn zoon Demetrios Poliorketes, tot koning uitroepen⁷². Hij beschouwde zich als de opvolger van Alexander de Grote en maakte openlijk aanspraak op diens volledige erfenis. Toen Ptolemaios in 305 ook de koningstitel aannam⁷³, protesteerde hij op die wijze tegen het algemeen karakter van het koningschap der Antigoniden en reserveerde hij uitdrukkelijk de soevereiniteit van Egypte voor zichzelf. In de volgende maanden lieten ook Kassandros, Lysimachos en Seleukos zich tot koning van hun gebied aanstellen⁷⁴.

De onmiskenbare ambitie van Antigonos om de eenheidsgedachte te verwezenlijken, leidde noodzakelijk tot een conflict met de andere diadochen⁷⁵. Opnieuw kwam het tot een gezamenlijke actie. Door die coalitie werden de Antigoniden in de zomer van 301 bij Ipsos verslagen. Antigonos sneuvelde en zijn grondgebied werd verdeeld onder de coalitiepartners. Demetrios Poliorketes behield enkel de heerschappij op zee.

VIII. Dood van de laatste Temeniden

Na Antigonos' dood verdween ook de eenheidsgedachte. De koninkrijken van Seleukos, Kassandros, Ptolemaios en Lysimachos waren nu zelfstandig. In volle soevereiniteit stonden ze nu eens tegenover elkaar, dan weer waren ze door gemeenschappelijke belangen verenigd. Het recht van de nieuwe koningen steunde niet meer op hun Makedonische afkomst, noch op de vroegere verhouding met Alexanders wereldrijk, noch op de gezamenlijk genomen beslissingen onmiddellijk na de dood van de wereldveroveraar. Voortaan was de overeenkomst die de vier vorsten gesloten hadden kort vóór de slag bij Ipsos, de grondslag van de internationale betrekkingen tussen de hellenistische staten.

72. APP., *Syr.*, 54; DIOD., 20, 53, 2-4; JUST., 15, 2, 10-12; C. NEPOS, *Eum.*, 13, 3; PLUT., *Dem.*, 18, 1-7.

73. Volgens O. MÜLLER, *Antigonos Monophthalmos und „das Jahr der Könige“*, [Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 11), pp. 93-95 zou Ptolemaios de koningstitel slechts na de mislukte belegering van Rhodos aangenomen hebben. Dit zou blijken uit MARMOR PARIUM, *FGrHist.*, 239, FB23.

74. APP., *Syr.*, 54; DIOD., 20, 53, 2-4; JUST., 15, 2, 10-12; C. NEPOS, *Eum.*, 13, 3; PLUT., *Dem.*, 18, 1-7.

75. DIOD., 20, 106, 1-5; JUST., 15, 2, 15-17; OROS., 3, 23, 41-43.

Kassandros die we leerden kennen als een gewiekst politicus, werd in 298 door een ziekte geveld⁷⁶. Zijn oudste zoon, de zeventienjarige Philippos, volgde hem op, doch stierf een viertal maanden later⁷⁷. Antipatros die zijn broer als koning opvolgde, vreesde dat zijn moeder Thessalonike haar jongste zoon zou bevoordelen en doodde haar⁷⁸. Tegen deze moedermoordenaar riep de jongste zoon Alexandros de hulp in van Pyrrhos en Epeiros, zoon van Aiakides, en van Demetrios Poliorketes. De bereidwilligheid van Demetrios deed de jonge koning echter schrik krijgen en in laatste instantie bedankte hij hem voor de hulp. Vanaf dat ogenblik wantrouwden ze elkaar. Toen Demetrios ontdekte dat Alexandros hem wilde vergiften zong hij op weerwraak, liet Alexandros tijdens een maaltijd ombrengen⁷⁹ en kon zich weldra door de Makedonische soldaten laten aanstellen als koning van Makedonië. Antipatros, de enige nog overblijvende zoon van Kassandros, vluchtte toen naar zijn schoonvader Lysimachos⁸⁰ die hem evenwel liet doden⁸¹ en dan een verdrag sloot met de nieuwe koning van Makedonië.

76. In verband met de doodsoorzaak: EUSEB., *Chron.*, I, 231-232: tabido morbo confectus; PAUS., 9, 7, 2: ἐπλήσθη γὰρ ὑδέρῳ καὶ ἀπ' αὐτοῦ ζῶντι ἐγένοντο εὐλαί.

77. EUSEB., *Chron.*, I, 241, 245; JUST., 15, 4, 24; 16, 1, 1; PAUS., 9, 7, 3; PLUT., *Dem.*, 36, 1; F. GEYER, in *Real-Encyclopädie*, XIX, 2 (1938), kol. 2303, s.v. Philippos, nr. 9.

78. DIOD., 21, 7 noemt afgunst het motief voor de moord: "Ὅτι Ἀντίπατρος διὰ φθόνον τὴν ἰδίαν μητέρα ἀνείλε; JUST., 16, 1, 1-4 ziet de aanleiding tot het misdrijf in het feit dat Thessalonike haar jongste zoon zou bevoordeeld hebben bij de verdeling van het rijk; hij voegt er echter aan toe dat er geen bewijzen zijn voor deze beschuldiging die dus zeker deze moedermoord niet kan wettigen: Causa parricidii fuit, quod post mortem mariti in divisione inter fratres regni propensior fuisse pro Alexandro videbatur. Quod facinus eo gravius omnibus visum est, quod nullum maternae fraudis vestigium fuit, quamquam in parricidio nulla satis iusta causa ad sceleris patrocinia praetexti potest. Ook PAUS., 9, 7, 3 heeft het over het begunstigen van de benjamin: Ἀντίπατρος... Θεσσαλονίκη τὴν μητέρα ἀποκτείνουσα... ἀπέκτεινε δὲ Ἀλεξάνδρω νέμειν πλέον εὐνοίας αἰτιασάμενος. PLUT., *Dem.*, 36, 1 en *Pyrr.*, 6, 3 vermeldt enkel de moord, zonder meer. Cf. J. KAERST, in *Real-Encyclopädie*, I (1984), kol. 2508, s.v. Antipatros, nr. 13.

79. PLUT., *Dem.*, 36, 3-12. Andere bronnen die deze moord vermelden: DIOD., 21, 7; JUST., 16, 1, 8-9; PLUT., *Pyrr.*, 7, 1-2.

80. EUSEB., *Chron.*, I, 231-232; JUST., 16, 1, 7; Grace H. MACURDY, *Hellenistic Queens*, pp. 55-58 meent dat Kassandros vóór zijn dood het huwelijk regelde van zijn twee jongste zoons met de dochters van zijn zusters. Antipatros huwde Eurydike, dochter van Nikaia, de vrouw van Lysimachos; Alexandros huwde Lysandra, dochter van Eurydike, vrouw van Ptolemaios. J. SEIBERT, *Dynastische Verbindungen*, pp. 75-76, pp. 96-97, p. 130 houdt het voor mogelijk dat Ptolemaios een huwelijk van Alexandros met Lysandra aanmoedigde in het kader van zijn Griekenlandpolitiek. Anderzijds is het ook niet denkbeeldig dat Alexandros steun zocht bij Ptolemaios tegen zijn oudere broer Antipatros. Deze kon immers hulp verwachten van zijn schoonvader Lysimachos. Gelet op de rivaliteit tussen de twee broers zou de hulp van een sterk koningshuis wel eens welkom kunnen zijn. Wie van beiden eerst in het huwelijk trad, is niet bekend. De verbintenis van Antipatros met Eurydike wordt gedateerd tussen 297 en 294.

81. Als motief van de moord vermeldt Justinus het feit dat Antipatros zich erover beklaagde dat hij door de schuld van zijn schoonvader Makedonië verloren was. JUST., 16, 2, 4: Lysimachus generum suum Antipatrum regnum Macedoniae ademptum sibi fraude soceri querentem interfecit. Plutarchus wijst Demetrios aan als moordenaar van Antipatros. Bemerkt echter dat de omstandigheden — een maaltijd — dezelfde zijn als die bij de dood van Alexandros. PLUT.,

Intussen waren Neoptolemos en Kadmeia, kinderen van Kleopatra en Alexandros van Epeiros, in Epeiros omgebracht⁸². Zo eindigde het Temenidendrama.

IX. *Besluit*

We hebben dit artikel beschreven hoe de leden van Alexanders koningshuis, deels door de machtshonger van de diadochen, deels door de heerszucht van de Makedonische koninginnen, geleidelijk uitgemeord werden. Met uitzondering van Alexander de Grote en Philippos, de oudste zoon van Thessalonike, stierven allen op een gewelddadige wijze.

De vrouw van Philippos II, Olympias werd omgebracht door Kassandros. Zijn zonen Karanos en Philippos Arrhidaïos werden gedood, de eerste in opdracht van Alexander, de andere op bevel van Olympias. Van zijn dochters werd Kynane vermoord door Alketas, Kleopatra op bevel van Antigonos, Thessalonike door haar zoon Antipatros en de kleine Europe in opdracht van de jaloerse koningin Olympias. Zijn postume schoondochters Stateira en Parysatis werden in 323 als rivalen van Rhoxane naar Makedonië gelokt en uit de weg geruimd. Van de kleinkinderen van Philippos was Eurydike een slachtoffer van Olympias, terwijl Kadmeia waarschijnlijk samen met haar broer Neoptolemos door Pyrrhos omgebracht werd. Philippos' kleinzoon Herakles en Alexandros en zijn schoondochters Barsine en Rhoxane waren allen slachtoffers van Kassandros. Van diens kinderen, die door het huwelijk van hun vader met Thessalonike ook kleinzoons waren van Philippos, stierf enkel de oudste op een natuurlijke wijze. De tweede zoon, Antipatros, werd gedood op bevel van Lysimachos, terwijl de jongste zoon, Alexandros, stierf in opdracht van Demetrios. Zo was het huis van de Temeniden uitgestorven.

Nadenkend over de rol die Olympias en Kassandros in dit koningsdrama gespeeld hebben, zijn we van oordeel dat beiden in hoge mate medeverantwoordelijk zijn voor de ondergang van de Temenidendynastie. We zouden die hoofdfiguren echter onrechtvaardig beoordelen, indien we geen rekening zouden houden met de complexe politieke situatie die door de dood van Alexander was ontstaan. Door zijn onverwachte en vroegtijdige dood had de koning immers niet de kans gekregen om het bestuur van zijn enorm rijk, bewoond door

de vit. pud., 530c : οὕτως Ἀντίπατρος ὁ Κασσάνδρου Δημήτριον καλέσας ἐπὶ δεῖπνον, εἶτα κληθεὶς τῇ ὑστεραίᾳ πρὸς αὐτὸν ἤδραστη πεπιστευμένος ἀπιστεῖν, καὶ πορευθεὶς ἐσφάγη μετὰ τὸ δεῖπνον. Ook Diodorus wijst Demetrios aan als moordenaar, omdat deze in de toekomst niet wou samenwerken met Kassandros' zoon. DIOD., 21, 7 : ὁμοίως καὶ Ἀντίπατρον τὸν μητραλοῖαν, ἀδελφὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ αὐτὸν ἐδολοφόνησεν (Demetrios), οὐ βουλόμενος σύνεδρον ἔχειν τῇ βασιλείᾳ.

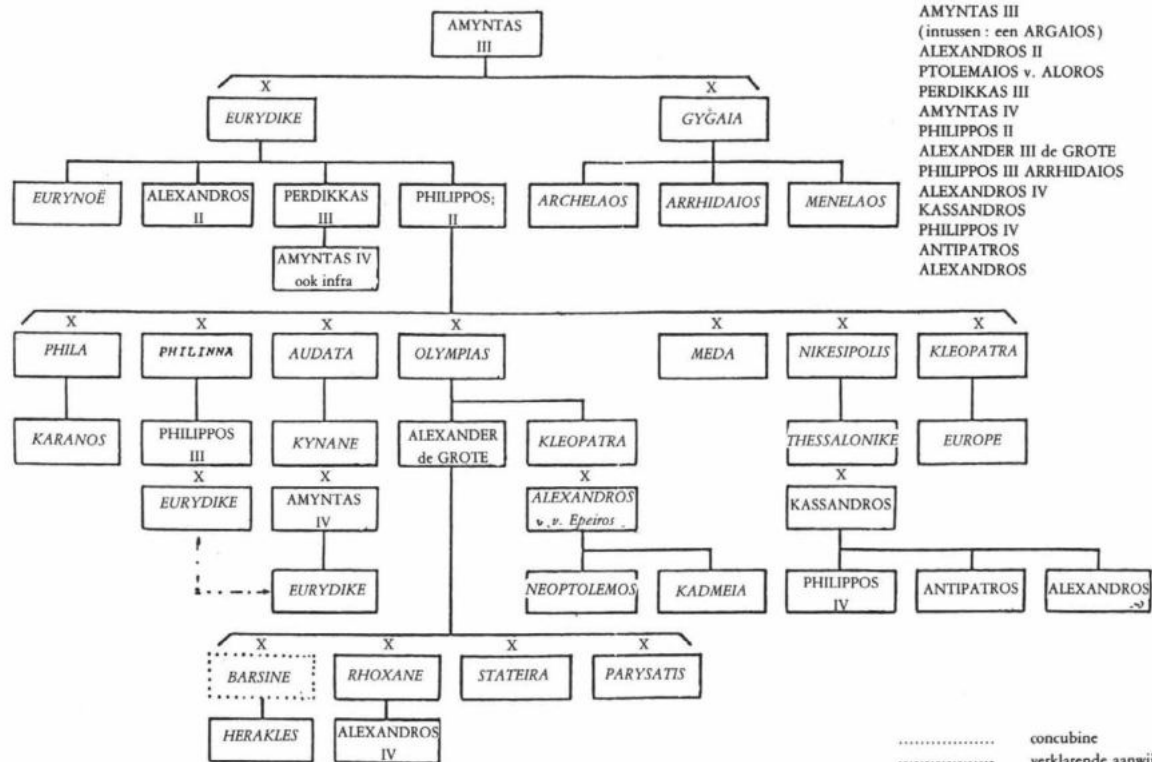
82. PLUT., *Pyrr.*, 5, 4-14.

de meest verscheiden volken met totaal verschillende gebruiken, grondig te organiseren en om voor een stabiele opvolging te zorgen. Het wereldrijk was als het ware onthoofd en door het gebrek aan een opvolger die de bestuursmacht in eigen naam kon uitoefenen, werd het rijk tenslotte ten gronde gericht door de ambities en de politieke berekeningen van diadochen en koninklijke erfgenamen.

De grote politieke fout die de koninklijke familie gemaakt heeft, is dat zij is gaan meespelen in het compromis van Babylon : twee koningen en dus — potentieel twee partijen. In plaats van de eenheid van het koningshuis te verdedigen en de politieke koers daarop af te stemmen, hebben ze zich tegenover elkaar opgesteld en zo de diadochen de kans geboden de tweedracht ingebouwd in het compromis van Babylon uit te buiten in eigen voordeel.

Een tweede fout is dat ze zich op cruciale ogenblikken eerder door hun emoties dan door koel politiek oordeel hebben laten leiden. Begrijpelijk, maar onvergeeflijk, want hun „medespelers”, die meer en meer hun opponenten werden, waren overwegend zeer klaar ziende militaire en politieke strategen en dat wisten de leden van het Temenidenhuis. Het resultaat is geweest dat de generaals meer voordeel haalden uit de tweedracht in het vorstenhuis dan dit laatste wist te halen uit de tweedracht tussen de generaals. Natuurlijk moet men toegeven dat de dynastie vanuit een defensieve positie moest vertrekken, wat echter niet betekent dat ze kansloos was. Arrhidaïos en Alexandros IV waren uiteraard geen partij voor de diadochen. Het tegengewicht moest komen — tot de meerderjarigheid van Alexandros IV — van de andere leden van de dynastie, concreet de koninginnen. Hun troef was de loyaliteit van het Makedonische volk en leger en ongetwijfeld ook van een aantal van de generaals : de dynastie beschikte over genoeg krediet. Door zich te verdelen hebben ze deze troef kwijtgespeeld, omdat ze op die manier volk en leger dwongen om partij te kiezen. Ook de generaals werden zodoende tot kiezen verplicht. Dat de generaals letterlijk de gehele dynastie uitgemoord hebben, geeft ons een idee van de loyaliteit van volk en leger ten overstaan van de koninklijke familie. Men kon zich blijkbaar niet veroorloven ook maar één lid ervan in leven te laten.

HET HUIS DER TEMENIDEN

HET EPEIROTISCHE KONINGSHUIS

